

Algúns topónimos de Meiro e arredores

Gonzalo Navaza

Da parroquia de San Martiño de Bueu poseímos desde a Idade Media referencias documentais alusivas aos dereitos ou posesións que tiñan nela o arcebispo de Santiago, os mosteiros de Ermelo, San Xóan de Poio e Armenteira, o arcediagado de Salnés ou o arciprestado de Morrazo. A comezos do século XVII a parroquia de Bueu contaba con 80 fregueses ou veciños (é decir, cerca de 400 habitantes), segundo as Memorias del arzobispado de Santiago (1607) do cardeal Jerónimo de Hoyo. Daquela a maior parte da poboación ocupaba de modo disperso o territorio parroquial, maioritariamente no interior, pois a costa estaba escasamente habitada, e só desde o século XVIII, coa progresiva importancia das actividades pesqueiras e conserverías foi desenvolvéndose no litoral a concentración poboacional que deu lugar ao actual núcleo de Bueu. En 1836, a raíz da división administrativa de Xavier de Burgos, constituíuse o concello de Bueu (que contaba cun breve precedente en 1821, durante o trienio liberal); nesa época xa se localizaba no litoral o núcleo máis habitado da parroquia, razón pola cal que foi escollido como capitalidade municipal.

A mediados do XIX, segundo o Diccionario de P. Madoz (1845), a parroquia de Bueu tiña 420 casas repartidas nos lugares de “el Balado, la Portela, Meiro, la Graña, Outeiro, la Cavidad y la Playa”, ademais dos outros núcleos menores. A poboación era entón de 510 veciños (familias) e 2236 almas (habitantes), das cales unha décima parte habitaba a última localidade das mencionadas, correspondente ao porto e o areal de BUeu, que por Real Cédula de 1856 pasou a adquirir a condición oficial de “villa”.

No século XX a vila continuaría medrando e conformando a súa fisonomía urbana. No nomenclátor de 1910, dos 3875 habitantes da parroquia, unha sexta parte (646) habitaba a

vila, denominada oficialmente nesa data como “La Playa o Bueu”. Anos máis tarde, a vila pasaría a conformar administrativamente unha parroquia autónoma co nome de Bueu (San Martiño), quedando o resto do primitivo do primitivo territorio parroquial como unha parroquia distinta baixo a advocación de “San Martiño de Fóra”. Na actualidade, segundo o Nomenclátor oficial de Galicia, a parroquia denominada “Bueu (San Martiño de Fóra)” está integrada polas entidades de poboación denominadas A Cancelita, A Carrasqueira, A Cividá, O Enleito, A Graña, Loureiro, As Meáns, Meiro, O Norte, O Outeiro, Petís, A Portela, A Ramorta, Soutelo, Trasouto, O Valado, O Viso e Xexide. Damos a continuación un breve comentario destes nomes de lugar:

1. A Cancelita. En aparencia contén un diminutivo do substantivo común galego cancela, de orixe latina, que os dicionarios definen como <<estructura feita xeralmente de táboas separadas, despostas en horizontal e vertical, que se coloca nunca portela para abrir ou pecha-lo paso a unha leira, camiño, etc.>>. É un topónimo moi común en Galicia. O nomenclátor recolle cerca de medio cento de entidades de poboación chamadas (A) Cancela ou (As) Cancelas, e na toponimia menor é tamén moi abundante.

2. A Carrasqueira. É un fitotopónimo, esto é, un nome de lugar relativo á flora. Neste caso trátase dun derivado, mediante o sufixo-eira, de carrasca ou carrasco, nomes de diversas especies vexetais da familia das carqueixas, queiroas e outras plantas arbustivas de monte baixo. O nomenclátor de Galicia recolle máis dunha ducia de lugares chamados A Carrasqueira, ademais doutros derivados como Carrasquedo, Carrascal, etc., todos eles alusivos á presenza ou abundancia de carrascas. En castelán carrasco é nome de certas variedades

de carballo ou aciñeira, mais non parece que esta acepción teña presenza en Galicia, maila figurar nalgúns dicionarios.

3. A Cividá, coma outros topónimos galegos procedentes do latín CIVITATE, é un topónimo de interese arqueolóxico, pois aplicouse habitualmente aos restos de antigos asentamentos castreiros. Moitos dos castros ou citanias espallados pola xeografía galega reciben nomes pertencentes a este tema léxico (A Cidade, Cividáns, A Cidá, A Cidade, Cidadella, Cidadelle, etc.).

4. O Enleito. É un topónimo de orixe e significado pouco transparentes, e só con documentación antiga podería dárselle unha explicación satisfactoria. Na lingua galega medieval, enteleito era unha variante do participio do verbo elixir (elixir): electo, elidido ou eleito. Entre as súas diferentes acepcións cómpres salientar a que levaba a usalo como adxectivo aplicado a dignidades eclesiásticas como bispos e arcebispos desde o momento en que eran designadas ata a toma de posesión no cargo (período que ás veces podía demorarse durante anos) e, por extensión, chegou a empreñarse como equivalente de bispo ou arcebispo, independentemente da toma de posesión. Así, por exemplo, na versión galego-portuguesa da Crónica General de 1344, fálase do “enleito” para referirse ao arcebispo de Toledo:

<<Como el rei do Alfonso ouve grande sanha da raynha e do enleito do Bernardo(...) tanto fez a reynha ao enleito e o amoestou per pallavras, que elle tomou de noite hua grande companha de cavalleiros cristaaos e entrou em enna mizquita mayor de Tolledo e deytou ende fora todallas úgidades que hy estava, per que louvava Maffomede (...) Os mouros, quando esto viro, ouvero dello muy grande pesar, por que lhes passaro a postura que avya com el rei do Affonso, e enviaronsselhe dello queixar. E elle, quando o soube, foy muy sanhudo contra a raynha e contra o enleyto (...) E elle tragia em voontade de quymar a raynha e o enleyto, por que britaro a sua verdade. (...) E el rei pos amor entre os mouros e a raynha e o enleyto.>>

Por esta razón podemos supoñer que se cadra o nome do lugar chamado O Enleito aludiu na súa orixe a propiedades pertencentes á mitra compostelana. No Tombo vermello de don Lope de Mendoza, arcebispo de Santiago na primeira metade do século XV, menciónase entre as propiedades do arcebispado <<En Morraço o celeiro de Ontre ambos los rios>>, un celeiro ou graneiro de localización indeterminada que ben podería situarse nas inmediacións do actual lugar do Enleito. O feito de que tradicionalmente recibise o nome de Río do Bispo o curso fluvial que vai desembocar en Bueu na Banda do Río contribúe a reforzar esta hipótese.

5. A Graña. O latín medieval GRANEA ou GRANIA, derivado de GRANUS “gran, cereal”, deixou abundante presenza na toponimia galega. Unha graña ou granxa era unha explotación agrícola habitualmente dependente dun mosteiro e na cal se almacenaban os froitos das colleitas ou das rendas. Se se tratar dunha graña dependente do mosteiro de Ermelo, a súa creación podería remontarse aos séculos X-XII, pois Ermelo foi fundado- se cadra a partir dun antigo eremitorio- polos monxes composteláns de Antealtares na segunda metade do X.

6. Loureiro. É tamén un fitotopónimo, relativo a presenza ou abundancia da árbore tamén chamada en galego loureiro. Procede do latín tardío LAURARIO, derivado de clásico LAURU.

7. As Meáns contén no seu nome o antigo adxectivo galego meáns, correspondente ao latín MEDIANAS. Podería tratarse dun topónimo dos chamados “de posición relativa”, que neste caso faría alusión á situación do lugar nun termo medio entre dous puntos tomados como referencia.

8. Meiro. É un topónimo de orixe prerromana, derivado da raíz hidronímica indoeuropea *Mer-, como Meira, Mera, Mero, etc., alusivo a un curso fluvial ou á presenza ou abundancia de auga.

9. O Norte é un topónimo de significado transparente, relativo á posición do lugar, situado nun declive orientado cara a ese punto cardinal.

10. O Outeiro contén o substantivo común galego outerio “elevación do terreo”. É un topónimo estendido por todo o noroeste peninsular, tanto en Galicia e o norte de Portugal (outeiro) coma nas rexións veciñas (otero). Corresponde ao latín tardío ALTARUI, derivado de ALTUS “alto”.

11. Petís é un topónimo de orixe e significado escuros en tanto non posuamos documentación antita que permita aclaralos. Semilla conter a raíz indoeuropea PET-, presente en numerosos derivados cos significados de “agudo, puntiagudo” (peto, petón, petouto, peteiro, etc., alusivos ao relevo do terreo ou a formacións pétreas) ou “pequeno” (petiso, petisco, francés pedir, etc.).

12. A Portela. Trátase dun topónimo viario, relativo á rede de comunicacións. Corresponde ao latín PORTELLA, diminutivo de PORTA “paso”, e a designa o lugar por onde o camiño atravesaba un cordal montañoso. É un topónimo moi común en Galicia. Pola Portela pasa o camiño que une Bueu con Cangas, do cal se teñen noticias xa desde a Idade Media (Elisa Ferreira, Los caminos medievales de Galicia, 105): é unha vía transversal que pasaba polos lugares de Cividá e Trasouto e unía dous puntos da vía costeira que partindo de Pontevedra circundaba a península do Morrazo.

13. A Ramorta. O mesmo que neutros topónimos, a falta de documentación antita obríganos a ser cautelosos na explicación do nome deste lugar. Aparentemente contén un segundo elemento que corresponde ao adxectivo MORTA, participio de morrer. O primeiro elemento ra- podería ser un zoónimo ra ou ran < lat. RANA. Se así fose, trataríase dun topónimo anecdótico, paralelo doutros espallados pola xeografía galega como Vacamorta, Boimorto, Mouromorto, Mullermorta, etc., pero en tanto non dispoñamos de documenta-

ción antita debemos manter reservas con esta explicación.

14. Soutelo e Trasouto conteñen o substantivo común souto < latín SALTU, que en orixe designaba un bosque mixto e acabou especializándose como denominación dun bosque de castiñeiros. O primeiro mediante diminutivo (lat. SALTELLU), o segundo precedido da preposición tras-< lat. TRANS. Os topónimos pertencentes a este tema léxico son moi comúns en Galicia, consorte a importancia que tiñan es castañas na alimentación tradicional, antes da chegada a pataca de América.

15. O Valado é o nome común valado <lat. VALLATU “muro de pedra”.

16. O Viso contén o resultado do latín VISSU, participio do verbo VIDERE “ver”, e o seu significado originario é equivalente ao actual vista. É un tema moi común na toponimia galega, e designa lugares elevados desde onde hai unha boa vista panorámica.

17. Xexide é un antropotopónimo, que fai referencia ao nome dun antigo propietario ou fundador. Procede do xenitivo do nome persoal medieval de orixe germánica Gegitus. O uso deste nome está documentado no ano 897 (Piel-Kremer, Hispano-Gotisches Namenbuch 126, p. 151), pero aparentemente deixou de usarse en épocas posteriores, o que sería un indicio da antigüedad do topónimo.

Non figuran no Nomenclátor, ben por considerarse entidades de menor rango ou como parte doutras entidades, algúns núcleos que si figuraban noutras fontes oficiais: Barreiros, Canudo, Casal, Lagoeiro, Liboreiro e Pedreira (que constaban no nomenclátor de 1910), ademais de Currás, a Lagarteira, que se rexistran noutras fontes escritas.

Barreiros é un derivado de barro “arxila”, moi presente en toda a toponimia galega.

Canudo conté o substantivo común galego derivado do latín vulgar hispano CANNUTU, e este derivado CANNA “cana”; aplícase este nome de canudo ou canuto a tubos ou formas cilíndricas de diversos materiais e tamaños; o seu uso na toponimia podería deberse a unha confluencia de auga, que daría nome ao curso fluvial e ao lugar. No Diccionario de Madoz (1845) lemos:

<<Dos son dos ríos que discurren por el término: el uno con el nombre del Canudo, nace en felig de Santiago de ERMelo y sigue su curso en línea recta hasta la playa de esta población, en donde entra el mar, no teniendo en su travesía más que un puente; el otro llamado Portela, porque nace en el lugar de dicho nombre á dist. De _ leg. Lleva la misma dirección, se reúne al anterior antes de su desembocadura en el mar y tiene dos puentecitos ...>>.

Lagoeiro é un derivado de lagoa < lat. LACUNA, aplicado seguramente a terreos alagadizos.

Liboeiro ou Leboeiro corresponde ao latín LEPORARIU, derivado de LEPURE “lebre”, e designa lugares caracterizados pola presenza ou abundancia destes animais.

Pedreira corresponde ao latín PETRARIA, derivado de PETRA “pedra”.

Currás contén o plural de curral <lat. CURRALE, e posiblemente designo una súa orixe construcións ou cercados para o gando.

O nome do lugar chamado A Lagarteira tamén resulta transparente: é un derivado de lagarto, e denomina espazos caracterizados pola presenza ou abundancia destes animais.

Ademais dos precedentes, outros topónimos significativos dos arredores de Meiro son os seguintes:

Bueu contén un radical hidronímico indoeuropeo BUD-, ben alusivo a terreos abundantes

en auga ou ben á vexetación característica deses terreos, formada por xuncos e espadanas (buda é un dos nomes latinos da espadana); o étimo sería probablemente “Budeo”, cun sufixo derivativo -eo; a hipótese máis divulgada, que supón un derivado deste radical mediante un sufixo en -ETU (BUDETU) presenta certa dificultade fonética (esperaríamos Buedo ou Boedo, que si son formas presentes na toponimia galega, pero sería anómalo o resultado Bueu, que na documentación máis antiga que posuímos, da idade media, nunca parece con -d- intervocálico.

O nome de Ermelo contén un diminutivo de ERMO (Lat. EREMU “lugar deserto e afastado, non habitado, non cultivado”).

Cela é o resultado do latín CELLA, e posiblemente alude a un antigo eremitorio ou pequeno mosteiro (paralelo ou dependente do de Ermelo) que estaría na orixe da actual parroquia, que conta cunha igrexa do século XII.

A Esculca procede do latín medieval Skulka “vixía”, palabra de orixe xermánica (en danés actual existe o verbo skulke -estar ao axexo-): trátase dun lugar elevado que domina un amplo territorio de terra e mar, apropiado para a instalación dun servizo de vixilancia.

Paralaia é un termo composto dun primeiro elemento “para”-, alteración de pera ou pedra (Lat. Petra); o segundo elemento, -laia, podería ser resultado de lagena “pedra plana”, voz de orixe prerromana presente no latín tardío do noroeste hispano, que sobrevive no galego actual laxe, laxa.

A Golvada é o resultado do latín Aqua Levata “auga levada”, e designa unha levada ou canalización de auga.